

в інтелектуальний капітал. Відсутність розподілу надприбутку руйнує мотиваційний механізм заохочення до творчості та зменшує результати інтелектуальної діяльності.

Таким чином, створення сприятливого інституційного середовища забезпечить усебічний розвиток інтелектуального капіталу та формування економіки знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Thurow L. Investment in Human Capital / L. Thurow. - Belmont, 1970. - 146 p.
2. Machlup F. The Economics of Information's and Human Capital / F. Machlup. - Princeton : PrincetonUniversity Press, 1984. - 644 p.
3. Drucker P. Post Capitalism Society / P. Drucker. - N. Y., 1993. - 327 p.

4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. - М. : Academia, 1999. - 788 с.

5. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. - М. : Изд. дом "Вильямс", 2001. - 497 с.

6. Задорожный Г. В. Интеллектономика как теоретическое основание цивилизации XXI века / Г. В. Задорожный // Экономика і кібернетика на початку XXI століття. - Харків : ХНУ, 2005. - С. 52-79.

7. Чухно А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. Чухно. - К. : Логос, 2003. - 632 с.

8. Иноземцев В. На рубеже эпох. Экономические тенденции и их неэкономические следствия / В. Иноземцев. - М. : Academia, 2003. - 720 с.

9. The World Bank, knowledge for development [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp.

10. Комітет з питань науки та освіти [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article>.

I. Levina

INSTITUTIONAL CONDITION OF REPRODUCTION OF INTELLECTUAL CAPITAL

The article is discussed the institutional condition of reproduction of intellectual capital. On the basis of the comparative approach examined the development of intellectual capital and factors of building of the knowledge economy. Analysis of external and internal factors of reproduction of intellectual capital in Ukraine has identified the main reasons for the ineffectiveness of development and institutional "traps". There are proposed the recommendations directed to provide an extended reproduction of intellectual capital.

Key words: *intellectual capital, reproduction of intellectual capital, institutional traps, institutional environment.*

© I. Левіна

Надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 338.512:658.15

МЕТОДИКА КОРПОРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ КОРПОРАЦІЙ

МИХАЙЛО МІЛЯВСЬКИЙ,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту
Донбаської державної машинобудівної академії, м. Краматорськ*

У статті обґрунтовано методику контролю кредитної діяльності машинобудівної корпорації на основі визначення кредитних резервів та внутрішньої оцінки кредитоспроможності. Остання, на думку автора, виступає і елементом управління, і складовою частиною системи корпоративного захисту. Побудовано адаптивну модель внутрішньої оцінки кредитоспроможності корпорації, обґрунтовано методи запобігання проблемній заборгованості за кредитами, сформовано порядок визначення суми резерву за кредитами в разі виникнення потреби їх термінового погашення.

Ключові слова: *машинобудівна корпорація, кредитна діяльність, корпоративний контроль, кредитоспроможність організації.*

Постановка проблеми. Однією зі схем корпоративного захоплення є конвертація кредиторської заборгованості, тому об'єктом корпоративного контролю постає кредитна діяльність машинобудівної корпорації.

Кредитна діяльність корпорації - це різновид фінансової діяльності, а саме діяльність із залучення та погашення кредитів. Вона має надзвичайно велике значення, адже саме від неї корпорація отримує, з одного боку, умови щодо формування прибутку від

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.

операційної діяльності, з іншого - наражається на значні ризики. Необхідність проведення внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації обумовлена впливом як загальноекономічних, так і внутрішніх (специфічних) чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми кредитування корпорацій розглянуто в наукових працях Г. Астапової, Я. Берсуцького, С. Богачова, М. Лепи, І. Гужавіної, В. Ухова та інших. Г. Астаповою, М. Лепою, І. Гужавіною сформовано методичне забезпечення управління фінансовою діяльністю корпорацій у напрямі визначення розміру кредитних ресурсів та обґрунтування порядку виконання кредитних зобов'язань [1, 4]. Я. Берсуцьким обґрунтовано моделі управління фінансовою діяльністю корпоративного машинобудівного підприємства [2]. С. Богачовим розглянуто процеси формування та використання позикового капіталу корпорацій [3]. В. Уховим доведено, що використання позикових коштів є більш доступним джерелом фінансування потреб операційної діяльності корпорації, й обґрунтовано необхідність комплексного використання інвестиційних та кредитних джерел фінансування [5]. Проте авторами не визначено сутності, напрямів та засобів контролю кредитної діяльності корпорації.

Метою статті є обґрунтування методики контролю кредитної діяльності машинобудівної корпорації на основі визначення кредитних резервів та внутрішньої оцінки кредитоспроможності.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання**:

визначити чинники, що зумовлюють необхідність проведення внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації;

визначити напрямки внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації;

обґрунтувати методичні засади оцінки адекват-

ності формування резерву на покриття можливих втрат за кредитними ризиками;

удосконалити процес внутрішньої оцінки кредитоспроможності позичальника, яким виступає машинобудівна корпорація.

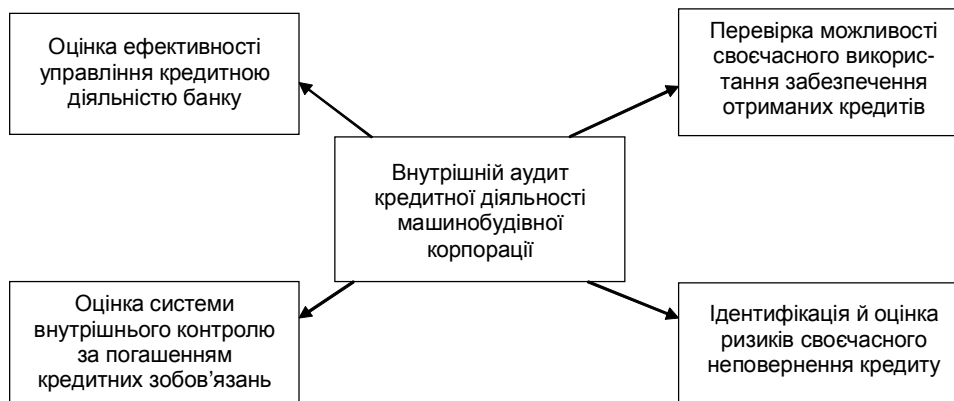
Виклад основного матеріалу. До загальноекономічних чинників, що зумовлюють необхідність проведення внутрішнього аудиту кредитної діяльності корпорації, належать:

- 1) активізація інфляційних процесів у країні та падіння курсу національної грошової одиниці;
- 2) зростання кількості кредиторів із несприятливими умовами кредитування та поглиблення подальшої кризи неплатежів;
- 3) криза галузей народного господарства, яким надаються пріоритети в процесі кредитування;
- 4) зниження темпів росту або падіння валового внутрішнього продукту;
- 5) кредитна політика щодо стимулювання кредиторів із надання пільгових кредитів та інші.

Необхідність проведення внутрішнього аудиту кредитної діяльності викликана впливом не тільки загальних, а й специфічних (внутрішніх) чинників, зокрема:

- 1) незадовільним станом кредитного забезпечення;
- 2) низьким рівнем доходності або збитковості операційної діяльності корпорації;
- 3) змінами напрямків виробничої політики, внутрішніх правил та процедур із кредитування;
- 4) невиконанням запланованих кількісних та якісних показників операційної діяльності, передбачених бізнес-планом та бюджетом корпорації;
- 5) необхідністю проведення перевірки виконання попередніх рекомендацій внутрішнього аудитора тощо.

Внутрішній аудит кредитної діяльності корпорації може здійснюватись за напрямками, що зображені на рис. 1.

Рис. 1. Напрямки внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації.

Розглянемо напрямки внутрішнього аудиту кредитної діяльності корпорації.

Оцінка ефективності управління кредитною діяльністю може здійснюватися за такими напрямками:

- 1) наявність затвердженої керівництвом кредитної політики корпорації;
- 2) ступінь виконання параметрів кредитної діяльності, передбачених бізнес-планом та бюджетом корпорації;
- 3) оцінка вірогідності прострочення кредиту.

Одним із напрямків перевірки внутрішніми аудиторами кредитної діяльності є оцінка надійності системи внутрішньотехнологічного контролю за виконан-

ням кредитних угод, визначенням проблемних позик, а також дієвості заходів щодо подолання передбаченої термінової заборгованості. З метою визначення адекватності внутрішньотехнологічного контролю цілям і завданням використання кредитів корпорацією внутрішній аудитор повинен:

- 1) установити обґрунтованість резервів на можливі втрати від кредитної діяльності;
- 2) оцінити раціональність прийняття заходів щодо подолання або зменшення проблемної заборгованості;
- 3) установити достатність контролю за здійсненням фінансових витрат.

Наступним аспектом перевірки кредитної діяльності машинобудівної корпорації є оцінка адекватності формування резерву на покриття можливих втрат за кредитними ризиками. Це необхідно в тому разі, коли забезпеченням кредиту виступають значні пакети вилучених акцій корпорації та її майно.

Формування та використання резерву здійснюється на таких засадах:

- 1) резерв формується на основі порядку розподілу чистого прибутку з фонду самострахування;
- 2) розмір резерву визначається відповідно до загальної суми всіх позик, залучених корпорацією, класифікованих за ступенем ризику з урахуванням коефіцієнтів ризику, та щомісячно уточнюються;
- 3) при формуванні резервів оцінюється можливість дій кредитора щодо прискорення виконання зобов'язань за кредитною угодою в процесі погашення корпорацією суми основного боргу та нарахованих процентів за кредитом;
- 4) обсяг резерву корегується відповідно до вартості застави, зменшеної відповідним чином;
- 5) сума резерву не може бути використаною на інші цілі протягом строку кредитування.

Наявність резерву виключає можливість корпорації не розрахуватися за кредитом, коли кредитор вимагає негайного розрахунку, а забезпечення ще не реалізоване.

При розрахунку суми резерву за кредитом пропонується враховувати вид кредиту за призначенням. Корпорації використовують такі види кредитів - комерційний, банківський, лізинговий та вексельний.

Ситуації, які можуть спровокувати загрозу корпоративного захоплення, є більш типовими в умовах використання банківських та комерційних кредитів, коли строкова заборгованість, визначена відповідними угодами, може бути погашеною тільки грошовими коштами. Отже, створення підстав для дострокового припинення лізингової угоди приведе до відмови корпорації від лізингу обладнання й не створить необхідності відтоку коштів. При вексельному кредитуванні корпорація самостійно здійснює заповнення вексельного бланку й передбачає в складі реквізитів векселя дату погашення, тому вимога щодо дострокової сплати за векселем може

бути легко відхилена. Тому суми резервів за лізинговими та вексельними кредитами відповідають сумам місячних або кварталних виплат за цими кредитами (відповідно до розміру відсотків за векселями та суми орендної плати).

За банківськими та комерційними кредитами величину резерву слід визначати розрахунковим шляхом. Для визначення суми резерву застосовується формула:

$$\sum P = \sum K \cdot k_r, \quad (1)$$

де $\sum K$ - величина позики; k_r - коефіцієнт резервування коштів.

Значення k_r пропонується визначати за допомогою таблиці 3.

Використання кредитів на поточні цілі передбачає повне вкладення коштів у створення нової вартості, котра сама набуває якості оборотного активу, коли її введення в обіг сприяє посиленню оборотності кредитних ресурсів і збільшенню можливості для корпорації прискорити розрахунок за кредитом.

Кредит на розвиток є довгостроковим, але придбані або створені основні засоби можуть бути об'єктом комерційної експлуатації або продажу, що дозволить корпорації мати кошти для розрахунку за кредитом.

Кредит під окремий захід є найбільш ризиковим, оскільки комерційна спрямованість заходу не визначена й не з'ясовано умови прискорення оборотності кредитних коштів. Тому коефіцієнт резервування за ним є найбільшим.

На відміну від банківського кредиту, комерційний кредит завжди є незабезпеченим. Це також обумовлює збільшення значення коефіцієнтів резервування за різновидами комерційного кредиту.

Своєчасне неповернення машинобудівною корпорацією кредитів і створення умов щодо її подальшого захоплення потребує з'ясування причин, котрі призвели до появи проблемного кредиту. Поява проблемних кредитів у корпорації може бути викликана впливом численних факторів (рис. 2.) і може бути умовою захоплення корпорації зацікавленими кредиторами.

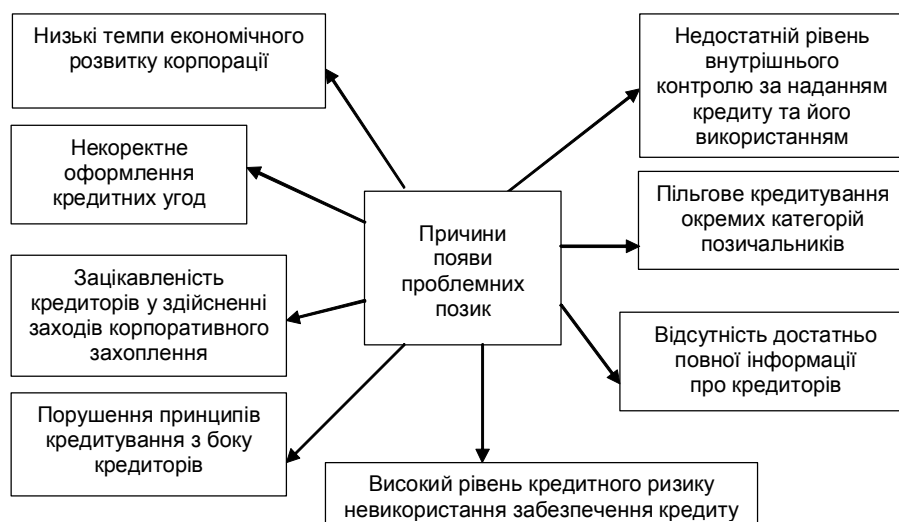

Рис. 2. Фактори, що спричиняють появу проблемних позик машинобудівної корпорації.

Для ліквідації наслідку появи проблемної кредитної заборгованості рекомендується здійснювати внутрішню оцінку кредитоспроможності корпорації.

Більшість наявних методів внутрішньої оцінки кредитоспроможності не передбачає визначення інтегрального критерію, на базі якого можна було б адекватно провести порівняльний, обов'язково кількісний аналіз кредитоспроможності корпорації, і пов'язаного з нею ризику й отримати достатньо простий та об'єктивний інструмент для обґрунтування реальної можливості залучення банківських кредитів. Розглянемо економіко-математичні методи внутрішньої оцінки кредитоспроможності на основі побудови адаптивної моделі. Процес оцінки кредитоспроможності машинобудівної корпорації-позичальника й відповідного ступеня ризику почнемо з формування ієрархічної структури інтегральних показників.

Складові інтегральних показників кредитоспроможності машинобудівної корпорації - фінансові можливості, фінансовий стан, наявність і характер забезпечення, - у свою чергу, можуть бути представлені у вигляді функцій їх субкритеріїв. У загальному вигляді це може бути представлено таким чином:

$$K_i = (X_1, X_2, \dots, X_n), \quad (2)$$

де K_i - i -та складова нижнього рівня інтегрального критерію; X_k - k -й субкритерій i -тої складової.

Після визначення класу позичальника за кожним із субкритеріїв $X_k - C(X_k)$ можна визначити його сукупний клас за показником $K_i - C(K_i)$. Для цього необхідно встановити вагові коефіцієнти субкритеріїв, які відображають їхню значущість із погляду шуканого показника K_i . Вагові коефіцієнти визначаються за допомогою матриці попарних порівнянь, яка складається на підставі математичної обробки анкетних даних, отриманих у результаті опитування фахівців організації-кредитора.

Використовуючи адитивний метод згортання, можна записати вираз для визначення сукупного класу позичальника $C(K_i)$ для сталої K_i :

$$C(K_i) = q_1 \cdot C(X_1) + q_2 \cdot C(X_2) + \dots + q_n \cdot C(X_n), \quad (3)$$

де $C(X_k)$ - клас позичальника за субкритерієм X_k ; q_k - ваговий коефіцієнт, що визначає значущість субкритерію X_k для складової нижнього рівня K_i інтегрального критерію.

Вищезгаданим способом можна визначити всі складові нижнього рівня інтегрального критерію, окрім поточного фінансового положення: при визначенні класу позичальника за останнім не визначаються класи окремо по кожному субкритерію, а відразу визначається сукупний клас. Це було пов'язано з тим, що за окремим коефіцієнтом-субкритерієм поточного фінансового положення не можна однозначно охарактеризувати позичальника.

Для визначення ризику корпоративного захоплення підприємства його кредитором, пов'язаного з некредитоспроможністю, наведемо оцінки класів позичальника за його фінансовими можливостями, репутацією й пропонуваним забезпеченням до вірогідності об'єктивного й суб'єктивного ризику, пов'язаного з діяльністю позичальника й ризиком забезпечення.

Для цього використовуємо таблицю відповідності оцінок класу й вірогідностей:

Таблиця 1. - Визначення вірогідності корпоративного захоплення машинобудівної корпорації банком унаслідок непогашення кредиту за значенням оцінок класу

Кількість балів (K)	Вірогідність небажаної події (P)
(4,5 – 5,0]	0,05
(3,5 – 4,5]	0,20
(2,5 – 3,5]	0,35
[2–2,5]	0,5

Використовуючи правила оперування із вірогідностями подій, запишемо формулу для визначення кредитного ризику корпорації, пов'язаного з можливістю корпоративного захоплення кредитором (P):

$$P = (P_{11} \cdot P_{11}^* + P_{12} \cdot P_{12}^* + P_{11} \cdot P_{12}) \cdot P_2, \quad (4)$$

де P_{11} - об'єктивний ризик; вірогідність несприятливого результату для корпорації через її фінансові можливості; P_{11}^* - те ж зі сприятливим результатом;

P_{12} - суб'єктивний ризик, вірогідність несприятливого результату для корпорації через неефективність заходу, що кредитується; P_{12}^* - те ж зі сприятливим результатом; P_2 - ризик, пов'язаний із забезпеченням кредиту, вірогідність несприятливого результату для корпорації через проблеми із забезпеченням.

Ураховуючи, що сума вірогідності двох протилежних подій дорівнює 1, отримаємо остаточний вираз для розрахунку сукупного ризику корпорації щодо конкретного банку-кредитора:

$$P = (P_{11} + P_{12} - P_{11} \cdot P_{12}) \cdot P_2. \quad (5)$$

Після визначення кредитного ризику клас позичальника за його кредитоспроможністю можна визначити за допомогою таблиці:

Таблиця 2. - Визначення класу позичальника за вірогідністю ризику корпоративного захоплення банком

Клас (C)	Вірогідність небажаної події (P)
I	<0,020
II	[0,020 – 0,126)
III	[0,126 – 0,289]
IV	>0,289

Відповідно до наведеної моделі виділяють 4 класи позичальників. Коротко охарактеризуємо ці класи:

I клас - позичальники з абсолютно високим рівнем кредитоспроможності; їх кредитування майже безризиково з погляду корпоративного захоплення кредитором;

II клас - позичальники з високим рівнем кредитоспроможності; залучаючи кредити, корпорація бере на себе виправданий ризик щодо загрози корпоративного захоплення;

III клас - позичальники із середнім рівнем кредитоспроможності; ухвалюючи рішення про залучення кредиту, керівництво корпорації має ретельно проаналізувати можливі наслідки з погляду корпоративного захоплення;

№ 7 (114) листопад-грудень 2011 р.

IV клас - позичальники з низьким рівнем кредитоспроможності; залучення кредиту такою корпорацією виступає умовою її подальшого корпоративного захоплення.

Таким чином, застосування адаптивної моделі дозволяє врахувати суб'єктивний ризик створення проблемної кредиторської заборгованості корпо-

рації, який обумовлений загрозою корпоративного захоплення.

З метою виявлення фактора створення проблемної позики внутрішній аудит корпорації може застосувати два варіанти методів щодо повернення проблемної заборгованості й протидії корпоративному захопленню (табл. 3).

Таблиця 3. - Методи запобігання проблемній кредитній заборгованості корпорації

Вид кредиту	Методи	
	Першочергові	Поточні
1	2	3
Комерційний кредит	1. Виставлення претензій кредиторю щодо порушення умов договору та встановлення з ним постійного контакту до повного виконання зобов'язань. 2. Прийняття рішення про реструктуризацію проблемної заборгованості (термінів та суми погашення основного боргу й виплати процентів за кредитом).	1. Використання векселя як інструменту розрахунку. 2. Використання факторингу як методу диверсифікації кредиту за проблемним кредитом. 3. Використання резерву за кредитом
Банківський кредит	3. Обговорення з керівниками підприємства-кредитора можливих варіантів погашення заборгованості.	1. Використання предмету матеріальної застави за кредитом. 2. Використання резерву за кредитом.
Лізинговий кредит	4. Повторний аналіз плану погашення кредиту.	1. Вилучення коштів за рахунок надання майна в суборенду. 2. Використання резерву за кредитом.
Вексельний кредит		1. Здійснення протесту за векселем. 2. Обмін векселів на облігації. 3. Використання резерву за кредитом.

Зацікавленість кредиторів у створенні проблемних позик корпорації для реалізації схеми корпоративного захоплення потребує перевірки всієї кредитної документації з боку внутрішнього аудитора корпорації. Саме в тексті документів може бути закладено умови створення проблемної позики, покриття котрої може привести до реалізації схеми корпоративного захоплення. Отже, кредитор сам може

виступати як потенційний корпоративний загарбник або представник інтересів інших зацікавлених у захопленні осіб.

Перевірка документації, що міститься в кредитній справі комерційного банку, здійснюється внутрішнім аудитором корпорації-позичальника тільки в процесі формування кредитної документації в порядку, наведеному на рис. 3.

Рис. 3. Порядок перевірки кредитної документації.

Висновок

Необхідність проведення внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації зумовлена комплексом зовнішніх та внутрішніх чинників, серед яких важливе місце займає забезпечення надійності позичальника через доведення кредитоспроможності. Гіпотезою проведеного дослідження виступає визначення внутрішнього аудиту кредитної діяльності корпорації як елемента управління і як складової частини системи корпоративного захисту. Це зумовлює відбиття таких напрямів внутрішнього аудиту кредитної діяльності машинобудівної корпорації: оцінки ефективності управління кредитною діяльністю, оцінки надійності системи внутрішньотехнологічного контролю за виконанням кредитних угод, перевірки можливості своєчасного використання забезпечення отриманих кредитів, ідентифікації та оцінки ризиків своєчасного неповернення кредитів.

Уважаємо, що внутрішній аудит кредитної діяльності корпорації вдосконалено шляхом побудови адаптивної моделі внутрішньої оцінки кредитоспроможності корпорації, обґрунтування методів запобігання проблемній заборгованості за кредитами, формування порядку визначення суми резерву за кредитами в разі виникнення потреби їх термінового погашення.

Формування кредитного резерву виступає протидією утворенню проблемних кредитів унаслідок нездатності машинобудівної корпорації терміново розрахуватися на вимогу кредиторів, котрі мають намір здійснити корпоративне захоплення.

Запропонована адаптивна модель дозволяє вра-

хувати суб'єктивний ризик створення проблемної кредиторської заборгованості корпорації, що обумовлений загрозою корпоративного захоплення.

З метою виявлення фактора створення проблемної позики внутрішній аудит корпорації може застосувати два варіанти методів (першочергові й поточні) щодо повернення проблемної заборгованості й протидії корпоративному захопленню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астапова Г. В. Корпоративное управление и корпоративные финансы в условиях трансформационной экономики : [монография] / Г. В. Астапова. - Донецк : ИЭП НАН Украины, 2004. - 191 с.
2. Берсуцкий Я. Г. Экономико-математическое моделирование в управлении предприятием / Я. Г. Берсуцкий, А. Я. Берсуцкий // Экономика промышленности. Экономика Украины на пороге третьего тысячелетия : сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. АО "НКМЗ". - Донецк, 2000. - С. 289-295.
3. Богачев С. В. Фондовые методы развития промышленных корпораций: вопросы теории и практики : [монография] / С. В. Богачев; НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. - Донецк, 2002. - 294 с.
4. Лепа Н. Н. Координация финансовой деятельности на предприятии / Н. Н. Лепа, И. В. Гужавина // Экономика промышленности : сб. науч. тр. / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. - Донецк, 2004. - С. 171-181.
5. Ухов А. Д. Взаимоотношения кредиторов и акционеров и проблема недостаточного инвестирования / А. Д. Ухов // Государственный информационный бюллетень о приватизации. - 1999. - № 9. - С. 65-69.

M. Milyavs'kyy

METHOD OF CORPORATE CONTROL OF CREDIT ACTIVITY OF MACHINE-BUILDING CORPORATIONS

In the article grounded method of control of credit activity of machine-building corporation on the basis of determination of credit backlogs and internal estimation of solvency. The last comes forward custom control, and component part of the system of corporate defense. The adaptive model of internal estimation of solvency of corporation is built, grounded methods of warning of problem debt after credits, the order of determination of sum of reserve is formed after credits in the case of origin of necessity of them urgent redemption.

Key words: machine-building corporation, credit activity, corporate control, solvency of organization.

© М. Мілявський

Надійшла до редакції 27.10.2011